TURIZM OBYEKTLARIDA JAMOAT XAVFSIZLIGI TUSHUNCHASI, MOHIYATI VA O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Musurmonov Olmos Shokir o‘g‘li
O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti mustaqil izlanuvchisi.

https://doi.org/10.5281/zenodo.23744366

Annotatsiya: *Ushbu maqolada turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta'minlash tushunchasining ilmiy-nazariy asoslari, uning mazmun-mohiyati va o‘ziga xos xususiyatlari tahlil etilgan. Shuningdek, turizm infratuzilmasi obyektlarida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan xavf-xatarlarning oldini olish, huquq-tartibot organlari hamda jamoat tuzilmalarining o‘zaro hamkorligini takomillashtirish yuzasidan ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *turizm obyektlari, jamoat xavfsizligi, huquq-tartibot, xavfsizlikni ta'minlash, profilaktika, xalqaro tajriba, hamkorlik.*

Abstract: *This article analyzes the scientific and theoretical foundations of the concept of public safety in tourism facilities, its core essence, and specific characteristics. Furthermore, it develops scientific proposals and recommendations aimed at preventing potential risks within tourism infrastructure and improving cooperation between law enforcement agencies and public structures.*

Keywords: *tourism facilities, public safety, law enforcement, security management, crime prevention, international experience, cooperation.*

Аннотация: *В статье анализируются научно-теоретические основы понятия общественной безопасности на объектах туризма, ее сущность и специфические особенности. Также разработаны научные предложения и рекомендации по предупреждению возможных рисков в объектах туристической инфраструктуры, а также совершенствованию взаимодействия правоохранительных органов и общественных структур.*

Ключевые слова: *объекты туризма, общественная безопасность, правопорядок, обеспечение безопасности, профилактика, международный опыт, сотрудничество.*

Mustaqillik yillarida O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan tub islohotlar mamlakatimizni jahon turizm xaritasida munosib o‘rin egallagan davlatga aylantirdi. Buyuk ipak yo‘li bo‘ylab joylashgan noyob tarixiy-madaniy yodgorliklar, muzey-qo‘riqxonalar, milliy bog‘lar, mehmonxona majmualari, transport tugunlari va boshqa ko‘plab turizm obyektlari yiliga millionlab mahalliy va xorijiy sayohatchilarni o‘ziga jalb etmoqda. Rasmiy statistik ma’lumotlarga ko‘ra, 2025-yilda O‘zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy sayyohlar soni tarixda birinchi marta 11 million kishidan oshdi, dunyoning 200 dan ortiq davlatidan mehmonlar mamlakatimizga tashrif buyurdi, turistik xizmatlar eksporti esa 4,8 milliard AQSH dollariga yetdi[1]. Butunjahon turizm tashkiloti ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yilning yanvar-sentabr oylarida xorijiy sayyohlarni jalb qilish sur’atlari bo‘yicha O‘zbekiston dunyo miqyosida eng yuqori o‘sish qayd etilgan davlatlar qatoridan o‘rin oldi[2]. Davlatimiz rahbariyati tomonidan 2030-yilgacha xorijiy turistlar oqimini 20 million kishigacha, turizm xizmatlari eksportini esa 6 milliard AQSH

[1]Ўзбекистон Республикаси Рақамли технологиялар вазирлиги. Туризм ва маданият // Расмий веб-сайт материаллари. – URL: https://www.digital.gov.uz/oz/activity_page/tourism .

[2]Ўзбекистон дунёда сайёҳлар оқими энг тез ўсаётган мамлакатлар қаторига кирди // Gazeta.uz. – 2025. – 17 дек. – URL: https://www.gazeta.uz/oz/2025/12/17/tourism/ .

dollaridan ortiq darajaga yetkazish vazifasi belgilangan[3]. Turistlar sonining bunday jadal sur'atlarda oshib borishi, tabiiyki, turizm infratuzilmasi obyektlariga tushayotgan yukning ortishini, demak, ushbu obyektlarda jamoat xavfsizligini ta'minlash bo'yicha kuch va vositalarga bo'lgan ehtiyojning yanada kuchayishini anglatadi. Turizm sohasining jadal rivojlanishi, o'z navbatida, ushbu sohada jamoat xavfsizligini ta'minlash masalasini davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylantirmoqda. Zero, turizm obyektlarida odamlarning ommaviy to'planishi, xorijiy fuqarolarning bo'lishi, moddiy va nomoddiy madaniy meros namunalarining mavjudligi hamda ushbu obyektlarning geografik jihatdan tarqoq joylashganligi jamoat xavfsizligini ta'minlash sohasida o'ziga xos huquqiy, tashkiliy va amaliy yondashuvlarni talab etadi. Shu boisdan, tadqiqot mavzusining ilmiy-nazariy asoslarini ochib berishdan avval, "jamoat xavfsizligi", "turizm obyekti" hamda "turizm obyektlarida jamoat xavfsizligi" tushunchalarining mazmun-mohiyatini, ularning o'zaro nisbatini va turizm sohasiga xos xususiyatlarini ilmiy tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Avvalo, "xavfsizlik" kategoriyasining umumnazariy mazmuniga to'xtalish lozim. Huquqshunoslik fanida xavfsizlik shaxs, jamiyat va davlatning hayotiy muhim manfaatlarini ichki va tashqi tahdidlardan himoyalanganlik holati sifatida talqin etiladi. Xavfsizlik tushunchasi murakkab, ko'p qirrali ijtimoiy-huquqiy hodisa bo'lib, u davlat xavfsizligi, jamiyat xavfsizligi va shaxs xavfsizligi kabi o'zaro bog'liq bo'g'inlarni o'z ichiga oladi. Ushbu tizimda jamoat xavfsizligi alohida o'rin tutadi, chunki u bevosita fuqarolarning kundalik hayoti, ularning jamoat joylaridagi xulq-atvori, huquq va erkinliklarining amalda ro'yobga chiqishi bilan bog'liq munosabatlarni qamrab oladi.

Mavzuning ilmiy-nazariy o'rganilganlik darajasini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, "jamoat xavfsizligi" tushunchasi yuridik fanda uzoq yillardan buyon tadqiq etilib kelinmoqda, biroq unga nisbatan yagona, umume'tirof etilgan ta'rif hozirgacha shakllanmagan. Mavzuga oid ilmiy manbalarni umumlashtirgan holda, mavjud yondashuvlarni shartli ravishda uch yo'nalishga ajratish mumkin. Birinchi yo'nalish tarafdorlari jamoat xavfsizligini huquqiy munosabatlar tizimi sifatida, ya'ni jamoat joylarida odamlarning hayoti, sog'lig'i, mol-mulki hamda davlat va jamoat manfaatlarini muhofaza qilishga qaratilgan huquqiy normalar majmui sifatida ta'riflaydilar; bunday yondashuv, xususan, jinoyat-huquqiy fan vakillari orasida keng tarqalgan bo'lib, u jamoat xavfsizligiga qarshi jinoyatlar (Jinoyat kodeksining tegishli bo'limida nazarda tutilgan tarkiblar) obyekti sifatidagi talqinda o'z aksini topgan. Ikkinchi yo'nalish vakillari jamoat xavfsizligini holat sifatida, ya'ni jamiyatda tinchlik, osoyishtalik va barqarorlikning ta'minlanganligi, jamoat joylarida turli xil tabiiy, texnogen va ijtimoiy xarakterdagi xavf-xatarlarning yo'qligi yoki ularning oldi olinganligi sifatida tavsiflaydilar; ushbu talqin O'zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasida ham o'z ifodasini topgan bo'lib, unda jamoat xavfsizligi aholining tinch va osoyishta hayotini ta'minlanganlik holati sifatida qaraladi. Uchinchi yo'nalish tarafdorlari esa jamoat xavfsizligini faoliyat, ya'ni vakolatli davlat organlari tomonidan amalga oshiriladigan tizimli, maqsadga muvofiq choralar majmui sifatida ko'rib chiqadilar; boshqacha aytganda, jamoat xavfsizligi statik holat emas, balki doimiy ravishda ta'minlab turiladigan, faol harakatni talab etuvchi dinamik jarayon sifatida talqin etiladi.

Turizm sohasidagi xavfsizlik muammolariga bag'ishlangan milliy ilmiy adabiyotlarda ham bir qator qimmatli tadqiqotlar amalga oshirilgan. Xususan, Q.X.Abdurahmonovning

[3] 2026-йилда Ўзбекистонда хизматлар бозори ҳажми 100 млрд долларда оширилади — президент // Gazeta.uz. – 2026. – 8 янв. – URL: https://www.gazeta.uz/oz/2026/01/08/tourism/ .

“Iqtisodiy xavfsizlik va turizm sohasi” nomli tadqiqotida turizm xavfsizligi masalalari mamlakat iqtisodiy xavfsizligining tarkibiy qismi sifatida ko‘rib chiqilgan[4]; A.M.Mirzayevning “Turizm asoslari” asarida turizm sohasining nazariy-metodologik asoslari, jumladan xavfsizlik omillari yoritilgan[5]; Sh.R.Raximovning tadqiqotlarida ekologik va ekstremal turizmni rivojlantirish jarayonida xavfsizlikni ta’minlash masalalari alohida o‘rganilgan[6]; B.B.Usmonovning “Turizm xavfsizligi va risklarni boshqarish” nomli ishida esa turizm sohasidagi risklarni boshqarish uslubiyoti tadqiq etilgan[7]. Ushbu tadqiqotlarning umumiy xususiyati shundan iboratki, ular turizm xavfsizligi muammosini asosan iqtisodiy va menejment nuqtai nazaridan yoritgan bo‘lib, huquqni muhofaza qilish organlari, xususan Milliy gvardiyaning turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha faoliyatining huquqiy-tashkiliy jihatlari alohida, maxsus tadqiqot predmeti sifatida yetarlicha chuqur o‘rganilmagan. Aynan mana shu holat mazkur dissertatsiya tadqiqotining ilmiy yangiligini va dolzarbligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Yuqorida keltirilgan yondashuvlarning har biriga tanqidiy nuqtai nazardan yondashadigan bo‘lsak, quyidagi xulosalarga kelish mumkin. Jamoat xavfsizligini faqat huquqiy munosabatlar tizimi sifatida talqin etish uni ortiqcha formallashtirib yuboradi va uning ijtimoiy-amaliy mohiyatini to‘liq qamrab olmaydi, zero xavfsizlik shunchaki normativ tuzilma emas, balki real hayotiy jarayondir. Jamoat xavfsizligini faqat holat sifatida baholash esa uni ta’minlovchi subyektlarning faol, maqsadga yo‘naltirilgan faoliyatini e’tibordan chetda qoldirish xavfini tug‘diradi. Jamoat xavfsizligini faqat faoliyat sifatida talqin etish esa, o‘z navbatida, uning yakuniy natijasi — jamiyatda erishilishi lozim bo‘lgan xavfsizlik holatini yetarlicha aks ettirmaydi. Shu boisdan, bizningcha, ushbu uch yondashuvni bir-biriga zid emas, balki bir-birini to‘ldiruvchi jihatlar sifatida baholash to‘g‘riroqdir, zero jamoat xavfsizligi bir vaqtning o‘zida ham huquqiy munosabat, ham ijtimoiy holat, ham maqsadli faoliyat sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur uch jihatni o‘zaro uyg‘unlikda ko‘rib chiqish, bizningcha, tushunchaning to‘liq va har tomonlama mazmunini ochib berish imkonini beradi hamda mazkur tadqiqotda “jamoat xavfsizligi” tushunchasiga yondashuvning metodologik asosini tashkil etadi.

O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligida jamoat xavfsizligi tushunchasi bir qator me’yoriy-huquqiy hujjatlarda o‘z ifodasini topgan. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi Farmoni bilan tasdiqlangan O‘zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasida jamoat xavfsizligini ta’minlash tizimini ilg‘or xorijiy va milliy tajribalar asosida rivojlantirish hamda aholini har qanday tahdidlardan kafolatli himoya qilish davlat siyosatining ustuvor vazifasi sifatida belgilangan[8]. Ushbu konsepsiyada ta’kidlanishicha,

[4]Абдураҳмонов Қ.Х. Иқтисодий хавфсизлик ва туризм соҳаси. – Тошкент: Иқтисодиёт, 2018. – Б. 41–63 (кел.: Рўзиқулова М.Ғ. Экстремал туризм ва хавфсизлик масалалари // Research and Publications. – 2026. – 20 апр. – DOI: 10.5281/zenodo.19664848).

[5]Мирзаев А.М. Туризм асослари. – Тошкент: Фан ва технология, 2019. – Б. 45–70, 120–138 (кел.: Рўзиқулова М.Ғ. Экстремал туризм ва хавфсизлик масалалари // Research and Publications. – 2026. – 20 апр. – DOI: 10.5281/zenodo.19664848).

[6]Рахимов Ш.Р. Экологик ва экстремал туризмни ривожлантириш масалалари. – Тошкент: Университет нашриёти, 2020. – Б. 18–40, 76–95 (кел.: Рўзиқулова М.Ғ. Экстремал туризм ва хавфсизлик масалалари // Research and Publications. – 2026. – 20 апр. – DOI: 10.5281/zenodo.19664848).

[7]Усмонов Б.Б. Туризм хавфсизлиги ва рискларни бошқариш. – Тошкент: Фан, 2022. – Б. 25–48, 90–110 (кел.: Рўзиқулова М.Ғ. Экстремал туризм ва хавфсизлик масалалари // Research and Publications. – 2026. – 20 апр. – DOI: 10.5281/zenodo.19664848).

[8]Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги

mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar doirasida aholining tinch va osoyishta hayotini ta’minlash hamda jamiyatimizda qonunga itoatkorlik va jamoat xavfsizligi madaniyatini shakllantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Bu esa jamoat xavfsizligini nafaqat huquqbuzarliklarning oldini olish, balki fuqarolarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, jamiyatda ijtimoiy hamjihatlikni mustahkamlash vazifalari bilan uzviy bog‘liq holda talqin etish zarurligini ko‘rsatadi.

Shu o‘rinda jamoat xavfsizligini yondosh tushunchalar — “jamoat tartibi” va “milliy xavfsizlik” tushunchalaridan farqlash muhim ahamiyatga ega. Jamoat tartibi asosan jamoat joylarida axloq-odob normalari, sanitariya-gigiyena qoidalari va boshqa umume’tirof etilgan xulq-atvor qoidalariga rioya etilishini ta’minlashga qaratilgan bo‘lsa, jamoat xavfsizligi tushunchasi kengroq mazmunga ega bo‘lib, u nafaqat xulq-atvor qoidalariga rioya etilishini, balki fuqarolarning hayoti, sog‘lig‘i, mol-mulkiga real yoki potensial xavf tug‘diruvchi barcha omillardan — jinoiy tajovuzlardan tortib, tabiiy va texnogen xususiyatga ega favqulodda vaziyatlargacha — himoyalanganlikni ham qamrab oladi. Milliy xavfsizlik esa davlat suvereniteti, konstitutsiyaviy tuzum asoslari, hududiy yaxlitlik kabi strategik masalalarni qamrab olgan, kengroq miqyosdagi kategoriya hisoblanadi. Jamoat xavfsizligi milliy xavfsizlik tizimining tarkibiy qismi bo‘lib, u makro darajadagi (davlat) xavfsizlik bilan mikro darajadagi (shaxs) xavfsizlik o‘rtasidagi bog‘lovchi bo‘g‘in vazifasini bajaradi.

Shuningdek, jamoat xavfsizligi tushunchasini “ijtimoiy xavfsizlik” kategoriyasi bilan ham chalkashtirmaslik lozim. Ijtimoiy xavfsizlik keng ma’noda jamiyat a’zolarining ijtimoiy-iqtisodiy manfaatlari, bandlik, ijtimoiy himoya, ekologik farovonlik kabi masalalarni qamrab oluvchi, ko‘lami jihatidan yanada kengroq kategoriya hisoblanadi. Jamoat xavfsizligi esa ijtimoiy xavfsizlikning huquqiy-tartibot komponenti sifatida, asosan jamoat joylaridagi xavf-xatarlardan himoyalanganlik holatiga e’tibor qaratadi. Ushbu farqlash turizm sohasiga nisbatan ham amaliy ahamiyat kasb etadi: turizm sohasida ijtimoiy xavfsizlikni ta’minlash — bu turizm sohasi xodimlarining ijtimoiy himoyasi, mehnat sharoitlari, turizm sohasi barqaror rivojlanishining ijtimoiy-iqtisodiy asoslarini yaratish bilan bog‘liq bo‘lsa, turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash bevosita turistlar, ekskursantlar va boshqa shaxslarning jamoat joylaridagi (turizm obyektlaridagi) xavfsizligi bilan chegaralanadi.

Yuqoridagi tahlillarga tayangan holda, jamoat xavfsizligini quyidagicha ta’riflash mumkin: jamoat xavfsizligi — bu qonun hujjatlari bilan tartibga solingan, vakolatli davlat organlari, jumladan Milliy gvardiya, ichki ishlar organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari hamda fuqarolik jamiyati institutlari tomonidan amalga oshiriladigan, jamoat joylarida shaxsning hayoti, sog‘lig‘i, sha’ni, qadr-qimmati, mol-mulki, shuningdek davlat va jamiyat manfaatlarini huquqbuzarliklar, jinoyatlar, favqulodda vaziyatlar va boshqa tahdidlardan himoya qilishga qaratilgan huquqiy, tashkiliy va amaliy tadbirlar tizimidir.

Shu bilan birga, ilmiy adabiyotlarda va amaliyotda keng qo‘llaniladigan “turizm xavfsizligi” (turistik xavfsizlik) tushunchasi bilan tadqiqot predmeti bo‘lmish “turizm obyektlarida jamoat xavfsizligi” tushunchasi o‘rtasidagi nisbatni ham aniqlashtirish zarur. “Turizm xavfsizligi” tushunchasi kengroq mazmunga ega bo‘lib, u nafaqat huquqiy-tartibot jihatlarini, balki turistlarning sanitariya-epidemiologik xavfsizligi, ovqatlanish xavfsizligi, transport xavfsizligi, moliyaviy xavfsizligi (firibgarlikdan himoyalanganlik), ekologik xavfsizlik kabi ko‘p qirrali masalalarni ham qамrab oladi. “Turizm obyektlarida jamoat xavfsizligi” esa

концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони, 2021 йил 29 ноябрь // Gazeta.uz. – 2021. – 2 дек. – URL: https://www.gazeta.uz/uz/2021/12/02/konsepsiya/ .

turizm xavfsizligining tarkibiy, ammo eng muhim qismlaridan biri bo‘lib, u bevosita huquqni muhofaza qilish organlari, birinchi navbatda Milliy gvardiyaning vakolat doirasiga kiruvchi, jinoiy-huquqiy va ma’muriy-huquqiy tabiatga ega munosabatlarni tartibga soladi. Boshqacha aytganda, agar “turizm xavfsizligi” tushunchasini tizim sifatida tasavvur etadigan bo‘lsak, “turizm obyektlarida jamoat xavfsizligi” ushbu tizimning huquqni muhofaza qilish blokini tashkil etadi. Ushbu farqlash mazkur tadqiqotning predmet doirasini aniq belgilash, ya’ni tadqiqot Milliy gvardiyaning huquqni muhofaza qilish faoliyati bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan jihatlarga qaratilganligini asoslash imkonini beradi.

Endi tadqiqot predmetining ikkinchi tarkibiy elementi — “turizm obyekti” tushunchasiga to‘xtalamiz. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 18-iyuldagi O‘RQ-549-son “Turizm to‘g‘risida”gi Qonunida turizm sohasiga oid asosiy tushunchalar mustahkamlangan bo‘lib, unga ko‘ra turizm — jismoniy shaxsning doimiy istiqomat joyidan sog‘lomlashtirish, ma’rifiy, kasbiy-amaliy yoki boshqa maqsadlarda borilgan joyda haq to‘lanadigan faoliyat bilan shug‘ullanmagan holda, uzog‘i bilan bir yil muddatga jo‘nab ketishi (sayohat qilishi) sifatida ta’riflanadi. Turistik resurslar esa tegishli hududning tabiiy-iqlim, sog‘lomlashtirish, tarixiy-madaniy, ma’rifiy va ijtimoiy-maishiy obyektlari majmui sifatida belgilangan[9]. Mazkur qonun hujjatlaridan kelib chiqib, turizm obyektlari deganda — turistlar va ekskursantlarni jalb etish, ularga xizmat ko‘rsatish, ularning vaqtincha yashashi, ovqatlanishi, dam olishi, madaniy-ma’rifiy ehtiyojlarini qondirish uchun mo‘ljallangan, tegishli tartibda ro‘yxatga olingan hamda foydalanishga ruxsat etilgan moddiy obyektlar va hududlarni tushunish lozim.

Turizm obyektlarining tarkibi juda xilma-xil bo‘lib, ularni shartli ravishda quyidagi guruhlarga ajratish mumkin: birinchidan, tarixiy-madaniy meros obyektlari — me’moriy yodgorliklar, muzey-qo‘riqxonalar, tarixiy shaharlarning eski shaharlar qismi, arxeologik yodgorliklar, diniy e’tiqod obyektlari (masjid, madrasa, maqbara va boshqalar); ikkinchidan, tabiiy turizm obyektlari — milliy bog‘lar, qo‘riqxonalar, tog‘-iqlim kurortlari, ko‘llar va boshqa tabiiy landshaft obyektlari; uchinchidan, turistik infratuzilma obyektlari — mehmonxonalar va turar joy vositalari, ovqatlanish shoxobchalari, transport tugunlari (aeroportlar, temir yo‘l va avtovokzallar), ekskursiya marshrutlari; to‘rtinchidan, ommaviy tadbirlar o‘tkaziladigan obyektlar — festival maydonchalari, ko‘rgazma va anjuman markazlari, sport-tomosha inshootlari. Ushbu tasnif shuni ko‘rsatadiki, turizm obyektlari nafaqat o‘zining funksional maqsadiga ko‘ra, balki joylashuv xususiyatiga, tashrif buyuruvchilar kontingentiga, ommaviylik darajasiga ko‘ra ham bir-biridan farq qiladi, bu esa ularda jamoat xavfsizligini ta’minlash strategiyasini ishlab chiqishda alohida yondashuvni taqozo etadi.

Amaliy-huquqiy nuqtai nazardan, turizm obyektlarini jamoat xavfsizligini ta’minlash vazifalari nuqtai nazaridan xavf darajasiga ko‘ra tasniflash ham muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Ushbu mezonga ko‘ra, turizm obyektlarini shartli ravishda uchta toifaga ajratish mumkin. Birinchi toifaga — yuqori xavf darajasiga ega, o‘ta muhim va strategik ahamiyatga molik obyektlar kiradi. Bularga YuNESKOning Butunjahon merosi ro‘yxatiga kiritilgan obyektlar (Buxoro, Xiva, Samarqand tarixiy markazlari, Shahrisabz shahri), yiliga bir necha million kishi tashrif buyuradigan yirik majmualar (Registon ansambli, Amir Temur maqbarasi, Shohi Zinda), shuningdek diniy va milliy bayramlar davrida ommaviy ziyoratchilar to‘planadigan ziyoratgohlar kiradi. Bunday obyektlarda doimiy asosdagi maxsus qo‘riqlash, zamonaviy texnik kuzatuv

[9]Ўзбекистон Республикасининг «Туризм тўғрисида»ги Қонуни, 2019 йил 18 июль, ЎРҚ-549-сон, 3-модда // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. – 19.07.2019 й., 03/19/549/3502-сон. – URL: https://lex.uz/docs/4428097 .

tizimlari va tezkor javob choralari ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘lgan kuchlarning mavjudligi talab etiladi. Ikkinchi toifaga — o‘rtacha xavf darajasiga ega obyektlar, ya’ni hududiy ahamiyatga molik muzeylar, kichikroq tarixiy yodgorliklar, o‘rta va kichik mehmonxonalar, milliy bog‘lar kiradi; bunday obyektlarda davriy patrul nazorati va operativ chaqiruv bo‘yicha javob berish tizimi yetarli hisoblanadi. Uchinchi toifaga — nisbatan past xavf darajasiga ega, kam odam to‘planadigan, chekka hududlarda joylashgan ekoturizm va agroturizm obyektlari kiradi, ularda asosan profilaktik-ma’lumot beruvchi va mahalliy jamoatchilik bilan hamkorlikka asoslangan yondashuv qo‘llaniladi. Ushbu uch bosqichli tasnif tizimi Milliy gvardiya va boshqa huquqni muhofaza qilish organlari resurslarini oqilona taqsimlash, kuch va vositalarni xavf darajasi yuqori bo‘lgan obyektlarga birinchi navbatda yo‘naltirish imkonini beradi.

Yuqorida bayon etilgan ikki tushunchani — “jamoat xavfsizligi” va “turizm obyekti” — sintez qilish natijasida tadqiqotning markaziy kategoriyasi bo‘lmish “turizm obyektlarida jamoat xavfsizligi” tushunchasi shakllanadi. Bizningcha, turizm obyektlarida jamoat xavfsizligi — bu vakolatli subyektlar, birinchi navbatda Milliy gvardiya organlari, ichki ishlar organlari, favqulodda vaziyatlar boshqarmalari, mahalliy davlat hokimiyati organlari, turizm sohasi subyektlari va xususiy qo‘riqlash tashkilotlari tomonidan o‘zaro hamkorlikda amalga oshiriladigan, turistlar, ekskursantlar, mahalliy aholi va turizm sohasi xodimlarining hayoti, sog‘lig‘i va mol-mulkini, shuningdek tarixiy-madaniy va tabiiy meros obyektlarining butunligini jinoiy tajovuzlar, huquqbuzarliklar, terrorchilik xatti-harakatlari, tabiiy va texnogen xususiyatga ega favqulodda vaziyatlardan himoya qilishga qaratilgan, huquqiy, tashkiliy-boshqaruv, muhandislik-texnik va profilaktik tadbirlar tizimidir.

Turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash faoliyatining mohiyatini to‘liq ochib berish uchun uning maqsadi, vazifalari va obyektini alohida ko‘rib chiqish maqsadga muvofiqdir. Ushbu faoliyatning asosiy maqsadi — mamlakatimizga tashrif buyuruvchi xorijiy hamda mahalliy turistlarning xavfsiz sayohat qilishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, shu orqali O‘zbekistonning xalqaro turizm bozorida ishonchli va xavfsiz mamlakat sifatidagi qiyofasini mustahkamlashdan iborat. Ma’lumki, turizm sohasi o‘ta sezgir sohalardan biri hisoblanadi — istalgan mamlakatda sodir bo‘lgan xavfsizlik bilan bog‘liq salbiy hodisa (terrorchilik akti, ommaviy tartibsizlik, yirik jinoyat) tezda xalqaro ommaviy axborot vositalarida yoritilib, ushbu mamlakatning turistik jozibadorligiga sezilarli zarar yetkazishi mumkin. Shu sababli turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash nafaqat huquqni muhofaza qilish, balki mamlakat iqtisodiy va tashqi siyosiy manfaatlarini himoya qilish vazifasini ham bajaradi.

Turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash faoliyatining vazifalari tizimini quyidagicha guruhlash mumkin: birinchidan, profilaktik vazifalar — turizm obyektlarida huquqbuzarliklar va jinoyatlarning oldini olish, ularni sodir etishga imkon beruvchi sabab va shart-sharoitlarni aniqlash hamda bartaraf etish, turistlar va ekskursantlar o‘rtasida xavfsizlik qoidalari bo‘yicha targ‘ibot-tashviqot ishlarini olib borish; ikkinchidan, qo‘riqlash-nazorat vazifalari — turizm obyektlarini, ayniqsa strategik ahamiyatga molik tarixiy-madaniy yodgorliklarni jismoniy qo‘riqlash, ularga kirish-chiqish tartibini nazorat qilish, texnik kuzatuv vositalaridan foydalangan holda monitoring olib borish; uchinchidan, operativ-javob choralari — huquqbuzarlik yoki favqulodda vaziyat yuz berganda tezkor choralar ko‘rish, jabrlanganlarga birinchi yordam ko‘rsatish, vaziyatni likvidatsiya qilishda ishtirok etish; to‘rtinchidan, huquqni muhofaza qilish vazifalari — huquqbuzarlik sodir etgan shaxslarni aniqlash va javobgarlikka tortish uchun choralar ko‘rish, tergovga qadar tekshiruv va surishtiruv ishlarini olib borish;

beshinchidan, hamkorlik va muvofiqlashtirish vazifalari — turizm sohasi subyektlari, mahalliy hokimiyat organlari, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yish.

Diqqat bilan tahlil qilinsa, turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash faoliyati umumiy jamoat xavfsizligini ta’minlash faoliyatining tarkibiy qismi bo‘lsa-da, bir qator o‘ziga xos xususiyatlarga ega ekanligi ayon bo‘ladi. Ushbu xususiyatlarni ilmiy jihatdan tizimlashtirish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega, zero aynan shu xususiyatlarni hisobga olgan holda Milliy gvardiyaning turizm obyektlarini qo‘riqlash va ularda jamoat xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha faoliyatini takomillashtirish choralarini ishlab chiqish mumkin bo‘ladi.

Birinchi xususiyat — subyektlar tarkibining ko‘pligi va polisubyektliligi bilan bog‘liq. Turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash bir vakolatli organning monopol faoliyati emas, balki ko‘plab davlat organlari va nodavlat tashkilotlarining muvofiqlashtirilgan hamkorligi natijasidir. Bu jarayonda Milliy gvardiya organlari davlat va boshqa muhim obyektlarni, shu jumladan alohida ahamiyatga molik turizm obyektlarini qo‘riqlash, jamoat joylarida patrul-postlar xizmatini tashkil etish orqali markaziy o‘rin tutadi. Shu bilan birga, ichki ishlar organlari jinoyatchilikka qarshi kurashish va jamoat tartibini saqlash bo‘yicha, favqulodda vaziyatlar vazirligi tuzilmalari tabiiy va texnogen xarakterdagi xavflarni bartaraf etish bo‘yicha, mahalliy hokimiyat organlari hududiy muvofiqlashtirish bo‘yicha, turizm sohasi subyektlari (mehmonxonalar, tur operatorlar, muzeylar ma’muriyati) esa o‘z obyektlarida ichki tartib-intizomni ta’minlash bo‘yicha vakolat va vazifalarni amalga oshiradi. Bunday ko‘p subyektli tizimda vazifalarning aniq taqsimlanishi, o‘zaro axborot almashinuvi va hamkorlik mexanizmlarining mavjudligi jamoat xavfsizligini samarali ta’minlashning muhim shartidir. Amaliyotda subyektlar o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlik quyidagi asosiy shakllarda namoyon bo‘ladi: birinchidan, axborot almashinuvi — turizm obyektlarida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan xavf-tahdidlar, ommaviy tadbirlar jadvali, xorijiy delegatsiyalarning tashrif jadvallari to‘g‘risidagi ma’lumotlarni o‘zaro almashish; ikkinchidan, birgalikdagi reyd-tadbirlar — ayniqsa yuqori mavsumda yoki yirik xalqaro tadbirlar (forumlar, festivallar, sport musobaqalari) davomida Milliy gvardiya, ichki ishlar organlari va mahalliy hokimiyat vakillarining birgalikdagi patrul-nazorat guruhlarini tashkil etish; uchinchidan, favqulodda vaziyatlarga birgalikda tayyorgarlik ko‘rish — yong‘in xavfsizligi, evakuatsiya, birinchi tibbiy yordam ko‘rsatish bo‘yicha davriy mashq-mashqlar o‘tkazish; to‘rtinchidan, huquqiy-me’yoriy hujjatlarni birgalikda ishlab chiqish — turizm obyektlarini qo‘riqlash bo‘yicha idoralararo reglament va yo‘riqnomalarni tayyorlash. Xorijiy tajriba shuni ko‘rsatadiki, aynan mana shunday ko‘p qatlamli, institutsionallashgan hamkorlik mexanizmlari mavjud bo‘lgan davlatlarda turizm obyektlarida jamoat xavfsizligi darajasi yuqori bo‘lib, bu o‘z navbatida turistik oqimning barqaror o‘sishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Ikkinchi xususiyat — xorijiy fuqarolarning ishtiroki bilan bog‘liq o‘ziga xoslikdir. Turizm obyektlarida, boshqa jamoat joylaridan farqli o‘laroq, mahalliy tilni bilmaydigan, mamlakat qonunchiligi va urf-odatlaridan yetarli xabardor bo‘lmagan, madaniy va mentalitet jihatdan farq qiluvchi xorijiy fuqarolar salmoqli qism tashkil etadi. Bu holat bir qator qo‘shimcha talablarni keltirib chiqaradi: xavfsizlikni ta’minlovchi xodimlarning xorijiy tillarni bilishi, xalqaro huquq normalarini, shu jumladan konsullik aloqalari to‘g‘risidagi Vena konvensiyasi kabi hujjatlarning talablarini bilishi, xorijiy fuqarolarga nisbatan sodir etilgan huquqbuzarliklar bo‘yicha ishlarni yuritishda diplomatik protokol qoidalariga rioya etilishi zarurligi. Bundan tashqari, xorijiy turistlarga qaratilgan jinoyatlar (o‘g‘irlik, firibgarlik, valyuta almashtirish

sohasidagi huquqbuzarliklar) o‘ziga xos profilaktika va aniqlash uslubiyotini talab qiladi. Shuningdek, xorijiy fuqarolar bilan ishlashda madaniy-mentalitet farqlarini hisobga olish ham muhim ahamiyatga ega — turli mamlakatlardan kelgan turistlarning xavf-xatarga munosabati, huquqni muhofaza qilish organlariga ishonch darajasi, tashvishli vaziyatlarda xatti-harakat namunalari bir-biridan farq qilishi mumkin. Shu bois, Milliy gvardiya xodimlarini nafaqat xorijiy tillarni, balki turizm psixologiyasi va madaniyatlararo muloqot asoslarini bilishga o‘rgatish, ularda xorijiy fuqarolar bilan ishlashda zarur bo‘lgan bosiqlik, xushmuomalalik va kasbiy odob-axloq ko‘nikmalarini shakllantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Bunday yondashuv, bir tomondan, xavfsizlikni ta’minlash vazifasini samarali bajarishga, ikkinchi tomondan, mamlakatimizning “mehmondo‘st davlat” sifatidagi xalqaro qiyofasini mustahkamlashga xizmat qiladi — bu, o‘z navbatida, Prezidentimizning tegishli farmonlarida belgilangan “Tourist friendly” (turistlarga mehmondo‘stlik) tizimini joriy etish bo‘yicha davlat siyosati bilan ham uzviy bog‘liqdir[10].

Uchinchi xususiyat — turizm obyektlarining hududiy tarqoqligi va geografik xilma-xilligidir. Boshqa strategik obyektlardan farqli o‘laroq, turizm obyektlari respublikaning barcha hududlarida — yirik shaharlarning tarixiy markazlaridan tortib, chekka tog‘li va cho‘l mintaqalarigacha joylashgan bo‘lishi mumkin. Samarqand, Buxoro, Xiva kabi shaharlarning tarixiy markazlari, Chimyon va Amirsoy kabi tog‘-iqlim kurortlari, Ustyurt platosi kabi tabiiy obyektlar — barchasi turlicha geografik-relyef sharoitida joylashgan bo‘lib, ularda jamoat xavfsizligini ta’minlash uchun turli xil kuch va vositalarni jalb etish, transport-kommunikatsiya ta’minotini yo‘lga qo‘yish, mahalliy sharoitlarga moslashtirilgan taktik yondashuvlarni ishlab chiqish zarur bo‘ladi. Bundan tashqari, chegara zonalariga yaqin joylashgan turizm obyektlarida (masalan, Ustyurt, Surxon vohasidagi tog‘ hududlari) qo‘shimcha ravishda chegara xavfsizligi masalalari bilan uyg‘unlashtirilgan yondashuv talab etiladi.

To‘rtinchi xususiyat — mavsumiylik va turistlar oqimining notekisligi bilan bog‘liqdir. Turizm sohasiga xos bo‘lgan mavsumiy tebranishlar (yoz oylarida tog‘-iqlim kurortlariga, bahor-kuz oylarida tarixiy shaharlarga tashrif buyuruvchilar sonining keskin oshishi, diniy va milliy bayramlar davrida ziyoratgohlarga oqimning kuchayishi) jamoat xavfsizligini ta’minlovchi kuchlarning mavsumga moslashtirilgan holda safarbar etilishini taqozo etadi. Yuqori mavsumda turizm obyektlarida odamlarning ommaviy to‘planishi ommaviy tartibsizlik, sanoat travmatizmi, yong‘in xavfsizligi qoidalarining buzilishi kabi xavflarni kuchaytiradi, bu esa qo‘shimcha kuch va vositalarni jalb etishni, favqulodda vaziyatlar rejalarini oldindan ishlab chiqishni talab qiladi.

Beshinchi xususiyat — moddiy va nomoddiy madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish zarurati bilan bog‘liqdir. Turizm obyektlarining muhim qismini tashkil etuvchi tarixiy-madaniy yodgorliklar nafaqat jismoniy shaxslarning hayoti va sog‘lig‘ini, balki o‘zi ham alohida muhofazaga muhtoj bo‘lgan, o‘rni to‘ldirilmaydigan milliy boylik hisoblanadi. Shu boisdan turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash vazifasi ikki tomonlama xarakter kasb etadi — bir tomondan, u yerdagi odamlarning xavfsizligini ta’minlash, ikkinchi tomondan, obyektning o‘zini vandalizm, o‘g‘irlik, yong‘in va boshqa halokatli ta’sirlardan asrash. Bu, o‘z navbatida, muzey va yodgorliklarni qo‘riqlash sohasida ixtisoslashgan bilim va ko‘nikmalarga ega xodimlarni tayyorlashni taqozo etadi. Xususan, tarixiy-madaniy yodgorliklarni qo‘riqlash

[10] Ўзбекистон Республикаси Президентининг «2025–2026-yillarda sayyohlar oqimini keskin ko‘paytirish va turistik xizmatlar ko‘lamini jadal kengaytirish orqali turizmning iqtisodiyotdagi o‘rni va ahamiyatini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Фармони, 2025 йил 15 май, ПФ-87-сон, 8-илова // Lex.uz. – URL: https://lex.uz/docs/-7531559 .

bo‘yicha xizmat o‘tayotgan Milliy gvardiya xodimlari nafaqat umumiy huquqni muhofaza qilish ko‘nikmalariga, balki madaniy meros obyektlarining tarixiy-arxitektura xususiyatlari, ularni saqlash bo‘yicha maxsus texnik-texnologik talablar (masalan, yong‘indan muhofaza qilishning o‘ziga xos tartib-qoidalari, restavratsiya ishlari olib borilayotgan hududlarda xavfsizlikni ta’minlash xususiyatlari) to‘g‘risida ham tegishli bilimga ega bo‘lishlari lozim. Bundan tashqari, moddiy madaniy meros obyektlarining muhofaza qilinishi ustidan davlat nazoratini amalga oshiruvchi vakolatli organlar (Madaniy meros agentligi va boshqalar) bilan Milliy gvardiya o‘rtasidagi hamkorlikni institutsional jihatdan mustahkamlash, ushbu ikki tuzilma vakolatlari o‘rtasidagi chegaralarni aniq belgilash masalasi ham dolzarbligicha qolmoqda. Ayniqsa, YuNESKOning Butunjahon merosi ro‘yxatiga kiritilgan obyektlarda xalqaro talablarga muvofiq muhofaza rejimini ta’minlash, bu borada YuNESKO tavsiyalari va standartlarini milliy amaliyotga tatbiq etish zarurati alohida e’tiborni talab qiladi, zero bunday obyektlarning muhofaza rejimidagi kamchiliklar mamlakatning xalqaro nufuziga putur yetkazishi mumkin.

Oltinchi xususiyat — axborot xavfsizligi va ijtimoiy tarmoqlar ta’sirining kuchayishi bilan bog‘liqdir. Zamonaviy sharoitda turizm obyektlarida sodir bo‘lgan istalgan voqea-hodisa ijtimoiy tarmoqlar orqali tezkor tarzda keng jamoatchilikka, shu jumladan xalqaro auditoriyaga yetib boradi. Bu holat, bir tomondan, jamoat xavfsizligini ta’minlovchi organlar faoliyatining shaffofligini va jamoatchilik nazoratini kuchaytirsa, ikkinchi tomondan, noaniq yoki noto‘g‘ri axborotning tarqalishi natijasida vaziyatning sun’iy keskinlashuvi xavfini ham keltirib chiqaradi. Shu sababli turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash tizimida axborot xavfsizligi va jamoatchilik bilan aloqalar masalalariga alohida e’tibor qaratish zarurati tobora ortib bormoqda.

Yettinchi xususiyat — huquqiy tartibga solishning kompleks (kompleksli) xarakteriga ega ekanligidir. Turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash munosabatlari bir vaqtning o‘zida bir necha huquq sohalari — ma’muriy huquq, jinoyat huquqi, fuqarolik huquqi, mehnat huquqi, ekologik huquq normalari bilan tartibga solinadi. Xususan, “Turizm to‘g‘risida”gi, “O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi to‘g‘risida”gi, “Ichki ishlar organlari to‘g‘risida”gi, “Terrorizmga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi, “Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to‘g‘risida”gi qonunlar, shuningdek Jinoyat va Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodekslarning tegishli normalari o‘zaro uyg‘unlikda qo‘llaniladi. Bunday ko‘p qatlamli huquqiy tartibga solish tizimi, bir tomondan, masalani har tomonlama qamrab olish imkonini bersa, ikkinchi tomondan, normalar o‘rtasidagi ziddiyat va takrorlanishlarni bartaraf etish, ularni bir-biriga muvofiqlashtirish bo‘yicha qo‘shimcha ilmiy-amaliy ishlarni talab qiladi.

Sakkizinchi xususiyat sifatida davlat-xususiy sheriklik unsurlarining mavjudligini alohida ta’kidlash lozim. Zamonaviy turizm industriyasida mehmonxonalar, restoranlar, ekskursiya tashkilotlari kabi turizm sohasi subyektlarining aksariyati xususiy mulkchilik shaklida faoliyat yuritadi. Ushbu subyektlar o‘z obyektlarida birlamchi xavfsizlik choralarini (fizik qo‘riqlash, texnik kuzatuv tizimlari, yong‘in xavfsizligi vositalari) mustaqil ravishda ta’minlashi shart bo‘lsa-da, ular davlat xavfsizlik organlari, xususan Milliy gvardiyaning tegishli hududiy bo‘linmalari bilan uzviy hamkorlikda faoliyat yuritishlari zarur. Bunday davlat-xususiy sheriklik modeli xavfsizlikni ta’minlash yukini oqilona taqsimlash, resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi, biroq shu bilan birga javobgarlik chegaralarini aniq belgilashni, xususiy qo‘riqlash tashkilotlari faoliyatini litsenziyalash va nazorat qilish mexanizmlarini takomillashtirishni taqozo etadi. Xususan, mehmonxona yoki muzey hududida yuz bergan huquqbuzarlik yuzasidan davlat xavfsizlik organlari va obyekt ma’muriyati (yoki uning shartnoma asosida xizmat ko‘rsatuvchi xususiy qo‘riqlash tashkiloti) o‘rtasidagi javobgarlik

taqsimoti, ularning o‘zaro axborot almashinuvi tartibi, birgalikdagi harakat rejalarining mavjudligi kabi masalalar amaliyotda ko‘pincha aniq huquqiy jihatdan tartibga solinmagan holda qoladi. Bundan tashqari, keyingi yillarda mamlakatimizda faollashayotgan “glemping”, “turizm qishlog‘i”, “turizm mahallasi” kabi yangi turdagi joylashtirish vositalarining vujudga kelishi, ularda xavfsizlikni ta’minlash bo‘yicha aniq standartlarning hali to‘liq shakllanmaganligi ham davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlikni yanada takomillashtirishni taqozo etuvchi omillardan biridir.

Turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlashning o‘ziga xos xususiyatlarini to‘liqroq ochib berish maqsadida xorijiy davlatlarning ushbu boradagi tajribasiga ham qisqacha nazar tashlash maqsadga muvofiqdir. Jahon amaliyotida turizm sohasida xavfsizlikni ta’minlashning turli institutsional modellari shakllangan. Xususan, Turkiya Respublikasida turistik markazlarda maxsus “turizm politsiyasi” (Turizm Polisi) bo‘linmalari faoliyat yuritadi, ular ko‘p tilni biladigan, turizm sohasiga ixtisoslashgan xodimlardan iborat bo‘lib, faqat turistlarga xizmat ko‘rsatish va ularning xavfsizligini ta’minlashga yo‘naltirilgan. Misr Arab Respublikasida ham shunga o‘xshash “Turistik va yodgorliklarni muhofaza qilish politsiyasi” tuzilmasi mavjud bo‘lib, u piramidalar, muzeylar va boshqa qadimiy yodgorliklarni maxsus qo‘riqlash bilan bir qatorda xorijiy turistlarga ko‘maklashish vazifasini ham bajaradi. Tailand qirolligida esa “Turistik politsiya” bo‘linmalari yirik kurort shaharlarda joylashgan bo‘lib, ko‘p tilli qo‘ng‘iroq markazlari orqali turistlardan tezkor murojaatlarni qabul qiladi. Fransiya va Ispaniya kabi Yevropa davlatlarida esa turizm obyektlarida xavfsizlikni ta’minlash asosan umumiy huquqni muhofaza qilish organlari zimmasida bo‘lib, ular yirik turistik markazlarda mavsumiy ravishda kuchaytirilgan patrul xizmatlarini tashkil etadilar, shuningdek xususiy qo‘riqlash kompaniyalari bilan faol hamkorlik qiladilar. Yuqoridagi xorijiy tajribalarning tahlili shuni ko‘rsatadiki, samarali xalqaro amaliyotda ikkita asosiy yondashuv mavjud: birinchisi — turizm sohasiga ixtisoslashgan, mustaqil huquqni muhofaza qilish tuzilmasini shakllantirish (Turkiya, Misr, Tailand modeli); ikkinchisi — umumiy huquqni muhofaza qilish tizimi doirasida turizm yo‘nalishiga ixtisoslashgan bo‘linmalarni yoki vakolatlarni ajratish (Yevropa modeli). O‘zbekiston Respublikasida shakllanayotgan tizim, Milliy gvardiyaning qo‘riqlash-patrul xizmati tuzilmalari negizida, mohiyatan ikkinchi modelga yaqinroq bo‘lib, biroq uni turizm sohasiga ixtisoslashtirish, kadrlarni xorijiy tillar va turizm sohasi bo‘yicha maxsus tayyorlash borasida xalqaro ilg‘or tajribadan foydalanish salmoqli zaxira hisoblanadi [11]. Bu masala tadqiqotning keyingi boblarida takliflar ishlab chiqish nuqtai nazaridan alohida o‘rganiladi.

Turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash faoliyati, boshqa har qanday davlat faoliyati singari, muayyan tamoyillarga asoslanadi. Ushbu tamoyillar tizimini quyidagicha belgilash mumkin: qonuniylik tamoyili — jamoat xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha barcha choralar qat’iy ravishda qonun hujjatlari doirasida, insonning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini hurmat qilgan holda amalga oshirilishi; insonparvarlik tamoyili — turistlar, ekskursantlar va mahalliy aholining hayoti va sog‘lig‘i eng oliy qadriyat sifatida e’tirof etilishi, xavfsizlikni ta’minlash choralari insonning qadr-qimmatini kamsitmasligi; kompleks (uyg‘unlashtirilgan) yondashuv tamoyili — huquqiy, tashkiliy, texnik va profilaktik choralarning o‘zaro uyg‘unlikda, bir tizim sifatida qo‘llanilishi; hamkorlik va muvofiqlashtirish tamoyili — Milliy gvardiya, ichki ishlar organlari, mahalliy hokimiyat va turizm sohasi subyektlari o‘rtasida

[11]Гулямов К.Д. Turizm xavfsizligi bo'yicha xorijiy amaliyot: profilaktika, tezkor javob va risklarni boshqarish modellari // ACUMEN: International Journal of Multidisciplinary Research. – 2026. – Vol. 3, № 4. – B. 369–402. – DOI: 10.5281/zenodo.19606248.

uzluksiz axborot almashinuvi va birgalikdagi harakatlarning ta’minlanishi; profilaktik yo‘nalganlik tamoyili — huquqbuzarlik va favqulodda vaziyatlarning oldini olishga, ularning oqibatlarini bartaraf etishdan ko‘ra ularni bartaraf etishga ustuvor e’tibor qaratilishi; ijtimoiy hamkorlik va oshkoralik tamoyili — jamoatchilik, ommaviy axborot vositalari va fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari bilan hamkorlikning yo‘lga qo‘yilishi; hududiy va obyektga xos differensial yondashuv tamoyili — har bir turizm obyektining o‘ziga xos xususiyatlaridan (joylashuvi, ommaviylik darajasi, tarixiy-madaniy ahamiyati) kelib chiqqan holda xavfsizlik choralarining ishlab chiqilishi. Ushbu tamoyillar majmuasi turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash faoliyatining nazariy-huquqiy poydevorini tashkil etadi va ularga rioya etilishi ushbu faoliyatning samaradorligini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi.

To‘qqizinchi xususiyat sifatida raqamli texnologiyalar va kiberxavfsizlik omilining kuchayib borayotganligini alohida qayd etish lozim. Zamonaviy turizm sohasi onlayn bron qilish tizimlari, elektron chipta sotish platformalari, “aqlli” navigatsiya va audio-gid ilovalari, raqamli to‘lov tizimlaridan keng foydalanish bilan tavsiflanadi. Xivadagi Ichanqal’a kabi tarixiy obyektlarni “aqlli muzey-shahar”ga aylantirish, turizm obyektlarida sun’iy intellekt asosidagi navigatsiya va monitoring tizimlarini joriy etish bo‘yicha davlat dasturlarida belgilangan vazifalar shundan dalolat beradi. Bunday raqamlashtirish jarayoni, bir tomondan, turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlashning texnik salohiyatini oshirsa (videokuzatuv, yuzni tanish tizimlari, elektron nazorat-o‘tkazish punktlari), ikkinchi tomondan, turistlarning shaxsiy va moliyaviy ma’lumotlarini kiberjinoyatchilikdan, raqamli firibgarlikdan himoya qilish bo‘yicha yangi vazifalarni ham keltirib chiqaradi. Shu sababli, zamonaviy sharoitda turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash tushunchasi tarkibiga an’anaviy jismoniy xavfsizlik choralari bilan bir qatorda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari xavfsizligini ta’minlash unsurlarini ham kiritish zarurati tobora dolzarblashib bormoqda.

Yuqorida ko‘rib chiqilgan xususiyatlar majmuasi shuni ko‘rsatadiki, turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash faoliyati alohida ilmiy-amaliy yo‘nalish sifatida shakllanish bosqichini boshdan kechirmoqda. Ushbu faoliyatning samaradorligi bevosita uni tashkil etuvchi subyektlarning, birinchi navbatda Milliy gvardiya organlarining institutsional salohiyatiga, ularning huquqiy maqomi, moddiy-texnik ta’minoti, kadrlar tayyorgarligi darajasiga bog‘liqdir. Shu munosabat bilan, O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi to‘g‘risidagi 2020-yil 18-noyabrdagi O‘RQ-647-son Qonunda belgilanganidek, Milliy gvardiya Qurolli Kuchlar qo‘shinlarining jamoat xavfsizligini ta’minlash va huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasida huquqni muhofaza qilishga doir vazifalarga ega maxsus turi sifatida davlat obyektlarini, o‘ta muhim va toifalangan obyektlarni, shu jumladan turizm sohasidagi ko‘plab strategik ahamiyatga molik obyektlarni qo‘riqlash bo‘yicha alohida vakolatlarga ega[12]. Qonunning ushbu normalari Milliy gvardiyaga turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha vazifalarni yuklash uchun yetarli huquqiy asos yaratadi, biroq amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ushbu vakolatlarni turizm sohasining o‘ziga xos xususiyatlarini to‘liq hisobga olgan holda amalga oshirish mexanizmlari yanada takomillashtirishni talab etadi.

Turizm obyektlarida jamoat xavfsizligi holatini obyektiv baholash uchun muayyan mezon va ko‘rsatkichlar tizimini ishlab chiqish zarurati ham ilmiy adabiyotlarda tobora dolzarblashib bormoqda. Bizningcha, ushbu ko‘rsatkichlar tizimiga quyidagilarni kiritish maqsadga muvofiq:

[12]Ўзбекистон Республикасининг «Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси тўғрисида»ги Қонуни, 2020 йил 18 ноябрь, ЎРҚ-647-сон, 1, 3-моддалар // Lex.uz. – URL: https://lex.uz/uz/docs/5128310 .

birinchidan, miqdoriy ko‘rsatkichlar — turizm obyektlarida qayd etilgan huquqbuzarliklar va jinoyatlar soni, ularning statik-dinamik tahlili, jabrlanganlar orasida xorijiy fuqarolarning ulushi, huquqbuzarliklarning ochilganlik darajasi; ikkinchidan, sifat ko‘rsatkichlari — turistlarning xavfsizlik darajasidan qoniqish darajasi (so‘rovnomalar asosida), xalqaro reyting tashkilotlari (masalan, Jahon iqtisodiy forumining Sayohat va turizm raqobatbardoshligi indeksi) tomonidan berilgan xavfsizlik baholari, mamlakatning turistlar uchun xavfsiz davlatlar reytingidagi o‘rni; uchinchidan, tashkiliy-institutsional ko‘rsatkichlar — turizm obyektlarini qo‘riqlash bilan qamrab olinganlik darajasi (foizda), texnik kuzatuv vositalari bilan jihozlanganlik darajasi, xavfsizlik xodimlarining malaka darajasi va ularning xorijiy tillarni bilish ko‘rsatkichlari; to‘rtinchidan, javob berish samaradorligi ko‘rsatkichlari — favqulodda vaziyat yoki huquqbuzarlik yuz berganda operativ guruhlarning yetib borish vaqti, koordinatsion tadbirlarning o‘z vaqtida amalga oshirilganligi. Ushbu ko‘rsatkichlar tizimini muntazam ravishda monitoring qilish va tahlil etish turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash faoliyatini ilmiy asoslangan holda boshqarish, mavjud kamchiliklarni o‘z vaqtida aniqlash va bartaraf etish imkonini beradi.

Milliy gvardiyaning turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha faoliyatining institutsional shakllanish jarayoniga nazar tashlaydigan bo‘lsak, uni shartli ravishda bir necha bosqichga ajratish mumkin. Birinchi bosqich — 1992-2020-yillarni o‘z ichiga olib, bu davrda jamoat xavfsizligini ta’minlash va obyektlarni qo‘riqlash vazifalari asosan ichki ishlar organlari tarkibidagi ichki qo‘shinlar zimmasida bo‘lgan. Ikkinchi bosqich — 2020-yil 18-noyabrda “O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi to‘g‘risida”gi O‘RQ-647-son Qonunning qabul qilinishi va 2021-yil 17-mayda kuchga kirishi bilan bog‘liq bo‘lib, ushbu bosqichda Milliy gvardiya Qurolli Kuchlarning mustaqil, maxsus turi sifatida shakllantirildi hamda unga davlat va boshqa muhim obyektlarni, jumladan strategik ahamiyatga molik turizm obyektlarini qo‘riqlash bo‘yicha keng vakolatlar berildi. Uchinchi, hozirgi bosqich esa Milliy gvardiya faoliyatini yanada takomillashtirish, uning huquqiy maqomini aniqlashtirish bilan tavsiflanadi — xususan, qonunchilikka 2026-yil 7-maydagi O‘RQ-1144-son Qonun bilan bir qator o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritildi[13], bu esa Milliy gvardiya faoliyatining me’yoriy-huquqiy asoslarini zamon talablariga muvofiqlashtirish borasidagi izchil siyosatning davom etayotganligidan dalolat beradi. Ushbu institutsional evolyutsiyani hisobga olish, jumladan Milliy gvardiyaning tarixiy tajribasi va zamonaviy huquqiy maqomini uyg‘unlashtirgan holda tahlil qilish, turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash faoliyatini yanada takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishning muhim metodologik shartidir.

Shuningdek, ta’kidlash joizki, jamoat xavfsizligini ta’minlashning umumiy nazariyasida qo‘llaniladigan “xavf-tahdid”, “profilaktika”, “operativ javob choralari” kabi kategoriyalarning turizm sohasiga tatbiq etilishi o‘ziga xos konseptual moslashtirishni talab qiladi. Xususan, umumiy nazariyada xavf-tahdidlar odatda jinoiy-huquqiy nuqtai nazardan tasniflansa, turizm sohasida ularni qo‘shimcha ravishda “turistik xavf-tahdidlar” sifatida ham ko‘rib chiqish maqsadga muvofiqdir. *Turistik xavf-tahdidlar* deganda — bevosita turistlar va ekskursantlarning huquq va manfaatlariga, ularning xavfsiz sayohat qilish huquqiga, shuningdek mamlakatning turistik jozibadorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi omillar majmuasini tushunish lozim. Bularga

[13]Ўзбекистон Республикасининг «Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси тўғрисида»ги қонунга ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақидаги Қонуни, 2026 йил 7 май, ЎРҚ-1144-сон // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. – 07.05.2026 й., 03/26/1144/0467-сон. – URL: https://www.lex.uz/acts/5128310 .

terrorchilik xavfi, ommaviy tartibsizliklar, tabiiy ofatlar, epidemiologik xavflar, transport baxtsiz hodisalari, shuningdek turistlarga nisbatan sodir etiladigan mol-mulkka qarshi va shaxsga qarshi jinoyatlar kiradi. Ushbu xavf-tahdidlarning oldini olish va bartaraf etish borasida Milliy gvardiya organlarining o‘rni va vazifalarini aniq belgilash tadqiqotning navbatdagi paragraflarida batafsil ko‘rib chiqiladi.

Shu bilan birga, olib borilgan tahlil turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash sohasida bir qator dolzarb muammolar mavjudligini ham ko‘rsatadi. Xususan, hozirgi kunda amaldagi qonunchilikda *“turizm obyektlarida jamoat xavfsizligi”* tushunchasining yagona me’yoriy ta’rifi mustahkamlanmagan, bu esa amaliyotda turli idoralar tomonidan ushbu tushunchaning turlicha talqin etilishiga olib kelmoqda. Shuningdek, Milliy gvardiya organlari va turizm sohasi subyektlari (mehmonxonalar, tur operatorlar, muzey ma’muriyatlari) o‘rtasidagi hamkorlikni tartibga soluvchi maxsus me’yoriy-huquqiy hujjat, jumladan idoralararo yagona reglament yoki nizom hali ishlab chiqilmagan. Turizm obyektlarini xavf darajasiga ko‘ra tasniflash va unga muvofiq differensial qo‘riqlash normativlarini belgilovchi metodika ham yetarli darajada takomillashtirilmagan. Bundan tashqari, Milliy gvardiya xodimlarini xorijiy tillar va turizm sohasiga oid maxsus bilim va ko‘nikmalar bo‘yicha tayyorlash tizimi hozirgi kunda turizm sohasining jadal rivojlanish sur’atlariga to‘liq mos kelmayapti. Aynan mana shu muammolarni ilmiy jihatdan chuqur tahlil qilish, ularning sabab va shart-sharoitlarini aniqlash hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan huquqiy va tashkiliy takliflar ishlab chiqish — ushbu dissertatsiya tadqiqotining navbatdagi paragraf va boblarida izchil ravishda amalga oshiriladi.

Olib borilgan nazariy tahlil natijasida shakllangan ilmiy xulosalar asosida, turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash faoliyatining huquqiy-nazariy asoslarini takomillashtirish bo‘yicha quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

birinchidan, “Turizm to‘g‘risida”gi Qonunga yoki Milliy gvardiya faoliyatini tartibga soluvchi qonunchilikka “turizm obyektlarida jamoat xavfsizligi” tushunchasining me’yoriy ta’rifini kiritish maqsadga muvofiqdir; bunday ta’rif turli idoralar tomonidan tushunchaning yagona tarzda talqin etilishini ta’minlaydi va huquqni qo‘llash amaliyotidagi tafovutlarni bartaraf etadi;

ikkinchidan, Milliy gvardiya, Turizm qo‘mitasi, mahalliy hokimiyat organlari va turizm sohasi subyektlari (mehmonxonalar, muzeylar, turoperatorlar) o‘rtasidagi hamkorlikni tartibga soluvchi idoralararo yagona reglament yoki nizomni ishlab chiqish va tasdiqlash lozim; unda tomonlarning huquq va majburiyatlari, axborot almashinuv tartibi, birgalikdagi harakat mexanizmlari aniq belgilanishi kerak;

uchinchidan, turizm obyektlarini xavf darajasiga ko‘ra tasniflovchi (yuqori, o‘rta, past xavfli) uch bosqichli metodikani ishlab chiqib, ushbu tasnifga muvofiq har bir toifa uchun qo‘riqlash va nazorat normativlarini (xodimlar soni, texnik vositalar, javob berish vaqti bo‘yicha) me’yoriy hujjat darajasida mustahkamlash zarur;

to‘rtinchidan, Milliy gvardiyaning turizm obyektlarida xizmat o‘taydigan xodimlarini tayyorlash dasturlariga xorijiy tillar, madaniyatlararo muloqot asoslari, tarixiy-madaniy meros obyektlarini muhofaza qilishning o‘ziga xos jihatlari bo‘yicha maxsus kurslarni kiritish taklif etiladi;

beshinchidan, turizm obyektlarida jamoat xavfsizligi holatini baholash uchun yuqorida taklif etilgan ko‘rsatkichlar tizimini (miqdoriy, sifat, tashkiliy-institutsional va javob berish samaradorligi ko‘rsatkichlari) rasmiy statistik hisobot shakllariga kiritish va ularni muntazam monitoring qilish tizimini yo‘lga qo‘yish maqsadga muvofiqdir;

oltinchidan, xorijiy davlatlarning (Turkiya, Misr, Tailand) ixtisoslashgan turizm politsiyasi modeli tajribasini o‘rganib, Milliy gvardiya tarkibida yirik turistik markazlarda (Samarqand, Buxoro, Xiva) turizm yo‘nalishiga ixtisoslashgan maxsus bo‘linmalar yoki lavozimlarni tashkil etish imkoniyatlarini o‘rganish tavsiya etiladi.

Yuqoridagi takliflar mazkur tadqiqotning navbatdagi boblarida har biri alohida asoslantiriladi va amaliy tavsiyalar shakliga keltiriladi.

Xulosa o‘rnida ta’kidlash lozimki, turizm obyektlarida jamoat xavfsizligi — bu umumiy jamoat xavfsizligi tizimining tarkibiy qismi bo‘lib, u o‘ziga xos subyektlar tarkibi, xorijiy fuqarolar ishtiroki, hududiy tarqoqlik, mavsumiylik, madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish zarurati, axborot muhitining faolligi, huquqiy tartibga solishning komplekslиligi va davlat-xususiy sheriklik unsurlari bilan tavsiflanadi. Ushbu xususiyatlarni ilmiy jihatdan chuqur tahlil qilish va ularni hisobga olgan holda Milliy gvardiya organlarining turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha faoliyatini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish — mazkur tadqiqotning navbatdagi boblari va paragraflarining asosiy mazmunini tashkil etadi. Zero, faqat nazariy jihatdan puxta asoslangan, amaliyot talablariga mos keluvchi kontseptual yondashuv asosidagina turizm sohasida jamoat xavfsizligini ta’minlash faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish, shu orqali O‘zbekiston Respublikasining xalqaro turizm bozoridagi raqobatbardoshligini oshirish mumkin bo‘ladi.

Yakunlab aytganda, ushbu paragrafda o‘tkazilgan tahlil quyidagi asosiy ilmiy xulosalarni shakllantirish imkonini berdi. Birinchidan, “jamoat xavfsizligi” murakkab, ko‘p qatlamli ijtimoiy-huquqiy kategoriya bo‘lib, uni huquqiy munosabat, ijtimoiy holat va maqsadli faoliyat sifatidagi uch jihatning uyg‘unligida tushunish to‘g‘riroqdir. Ikkinchidan, “turizm obyekti” tushunchasi qonun hujjatlarida mustahkamlangan “turistik resurslar” kategoriyasiga tayangan holda, funksional, hududiy va ommaviylik mezonlariga ko‘ra tasniflanuvchi keng qamrovli tushuncha hisoblanadi. Uchinchidan, “turizm obyektlarida jamoat xavfsizligi” mustaqil ilmiy-amaliy kategoriya sifatida, umumiy jamoat xavfsizligi tizimining tarkibiy qismi bo‘lib, u to‘qqizta o‘ziga xos xususiyat — polisubyektlilik, xorijiy fuqarolar ishtiroki, hududiy tarqoqlik, mavsumiylik, madaniy meros muhofazasi zarurati, axborot muhitining ta’sirchanligi, huquqiy tartibga solishning komplekslиligi, davlat-xususiy sheriklik va raqamli texnologiyalar omili bilan tavsiflanadi. To‘rtinchidan, ushbu xususiyatlarni ilmiy asoslangan holda hisobga olish, xorijiy ilg‘or tajribani milliy sharoitga moslashtirish, shuningdek aniqlangan muammolarni bartaraf etishga qaratilgan huquqiy va tashkiliy takliflar ishlab chiqish Milliy gvardiyaning turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha faoliyatini takomillashtirishning muhim ilmiy-nazariy asosini tashkil etadi.